

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2018|070 VAN 26 SEPTEMBER JULI 2018

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN EEN PAKKET FUNERAIR ERFGOED, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 27 JULI 2018

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 26 september 2018 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 27 juli 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed, over vijf beschermingsdossiers. Deze betreffen de voorlopige bescherming van de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen met het graf van architect Alfons Hoppenbrouwers in Dilbeek (Groot-Bijgaarden en Sint-Ulriks-Kapelle), het graf van de kunstschilder Jean Brusselmans in Dilbeek, het graf van de kunstenaar Victor Servranckx in Machelen (Diegem), het graf van de beeldhouwer Pieter Braecke in Zaventem (Nossegem) en het graf van de beeldhouwer Oscar De Clerck in Zaventem (Sint-Stevens-Woluwe). De commissie spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming met name (a) de ministeriële besluiten tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistraties, (c) de afbakeningsplannen en (d) de inhoudelijke dossiers.
2. Alvorens in te gaan op de diverse artikelen van het ministerieel besluit formuleert de commissie enkele algemene bemerkingen bij voorliggende bescherming. De voorgestelde beschermingen behoren tot de thematisch-geografische beschermingscampagne 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'. De commissie merkt op dat er een lijst wordt gegeven van reeds beschermde kerkhoven en dat het onderzoek naar het funerair erfgoed in de Vlaamse rand in 2014 en 2018 wordt geduid. De commissie stelt echter vast dat een ruimere visie op het beschermen van funerair erfgoed ontbreekt. De commissie vraagt aldus om dit te verduidelijken.

De commissie vraagt om te verduidelijken of er ook voor de sites met een waardevol geheel aan graftekens beschermingsinitiatieven zullen worden opgestart. Verder merkt de commissie op dat de kunstenaarsgraven onder meer werden geselecteerd op basis van '*de band met de Vlaamse Rand*'. De commissie vraagt om te duiden of er ook waardevolle kunstenaarsgraven aanwezig zijn zonder band met deze regio en of ook voor dit funerair erfgoed een bescherming op de planning staat.

Wat betreft de individuele graftekens merkt de commissie op dat '*kunstenaars met eenvoudige, weinig artistieke grafstenen of zonder verwijzing naar hun kunstenaarschap*' niet werden weerhouden (inhoudelijke dossiers pagina 7). De commissie vraagt zich af of de dergelijke graftekens toch niet onderzocht dienen te worden op hun beschermenswaardigheid, gebaseerd op de aanwezigheid van het lichaam van de kunstenaar en de rol die de kunstenaar in de maatschappij of artistieke wereld mogelijk heeft gespeeld.

3. Artikel 1 van de ministeriële besluiten legt de voorlopige beschermingen als monument vast en verwijst tevens naar de afbakeningsplannen en de fotoregistraties die als bijlagen bij de beschermingsbesluiten werden gevoegd.

Wat betreft de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen met het graf van architect Alfons Hoppenbrouwers in Dilbeek (Groot-Bijgaarden en Sint-Ulriks-Kapelle) merkt de commissie op dat op het afbakeningsplan het onverharde pad werd meegenomen in de bescherming. Dit onverharde pad is echter slechts gedeeltelijk zichtbaar in de fotoregistratie.

4. Artikel 2 van de ministeriële besluiten verwijst naar de erfgoedwaarden van de te beschermen monumenten en beschrijft tevens de erfgoedkenmerken en -elementen. De begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen met het graf van architect Alfons Hoppenbrouwers in Dilbeek, het graf van de kunstschilder Jean Brusselmans in Dilbeek en het graf van de beeldhouwer Oscar De Clerck in Zaventem (Sint-Stevens-Woluwe) worden beschermd omwille van de historische en architecturale waarde. Het graf van de kunstenaar Victor Servranckx in Machelen (Diegem) en het graf van de beeldhouwer Pieter Braecke in Zaventem (Nossegem) worden beschermd omwille van de historische, architecturale en artistieke waarde.

De commissie vraagt om ook de artistieke waarde te onderzoeken van het graf van de kunstschilder Jean Brusselmans in Dilbeek en het graf van de beeldhouwer Oscar De Clerck in Zaventem (Sint-Stevens-Woluwe). Voor het graf van kunstschilder Jean Brusselmans in Dilbeek verwijst de commissie naar de stèle die volgens het inhoudelijk dossier uitzonderlijk werd vormgegeven door het inkappen van de tekst in het zeer herkenbare handschrift van Jean Brusselmans (pagina 19). Het graf van beeldhouwer Oscar De Clerck in Zaventem (Sint-Stevens-Woluwe) bezit volgens het inhoudelijk dossier *'fraai vormgegeven opliggende letters'* (pagina 19).

5. De beheerdoelstellingen zijn opgenomen in artikel 3 van de ministeriële besluiten. De commissie merkt op dat deze beheerdoelstellingen zeer beperkt zijn, weinig concreet en weinig houvast bieden wat betreft het onderhoud van het monument, de opschriften en de directe omgeving. De commissie vraagt aldus om de beheerdoelstellingen concreter uit te werken. De commissie suggereert om zeker ook een beheermaatregel uit te werken met betrekking tot graven waarvan de fundering bloot komt te liggen (zoals bijvoorbeeld bij het graf van Oscar De Clerck).

De commissie vraagt tevens om voor de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen in Dilbeek een beheerdoelstelling toe te voegen voor de onverharde weg die naar de begraafplaats leidt en voor wat betreft het beheren van de site als een open zone in het bos, waarbij verbossing vermeden dient te worden (zie pagina 23 in het inhoudelijk dossier).

6. Artikel 4 van de ministeriële besluiten formuleert de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van het te beschermen monument. De commissie kan deze voorschriften ondersteunen.
7. De commissie ondersteunt de toelatingsplichtige handelingen in artikel 5 van het ministerieel besluit. Voor wat betreft de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen in Dilbeek vraagt de commissie om volgende toelatingsplicht op te nemen: *'Het ontgraven van een binnenkerkse begraving of een gesloten begraafplaats'*. Artikel 6.2.13 van het Onroerend Erfgoedbesluit stelt namelijk dat: *'Het ontgraven van een binnenkerkse begraving of een gesloten begraafplaats binnen een beschermd monument, een beschermd stads- of dorpsgezicht of een beschermd cultuurhistorisch landschap kan niet worden aangevat zonder de toelating van het agentschap of, zoals vermeld in artikel 6.4.4, § 1, eerste lid van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, van de erkende onroerenderfgoedgemeente'*.
8. Tot slot formuleert de commissie enkele bemerkingsen bij de inhoudelijke dossiers:
 - in alle inhoudelijke dossiers is sprake van verbodsbepalingen die opgenomen werden in artikel 3 van het ministerieel besluit. In de ministeriële besluiten staan echter geen verbodsbepalingen;
 - in alle inhoudelijk dossiers wordt op pagina 4 gesteld dat er in de Vlaamse Rand geen gericht alomvattend onderzoek werd gedaan naar de begraafplaatsen en dat enkel de

kerkhoven werden geëvalueerd op hun erfgoedwaarde. Op pagina 6 wordt echter wel vermeld dat er als voorbereiding op het beschermingsdossier in 2018 een onderzoek is gebeurd naar de begraafplaatsen in de Vlaamse Rand. Het is de commissie onduidelijk of dit alsnog regiodekkend is gebeurd;

- in het inhoudelijk dossier van de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen in Dilbeek ontbreken de historische kaarten bij de documentatie;
 - de commissie merkt op dat er twee foutjes zijn geslopen bij het overnemen van de tekst van de gedenksteen en het epitaaf van beeldhouwer Oscar De Clerck in het inhoudelijk dossier. In dit inhoudelijk dossier wordt op pagina 20 gesteld dat de bescherming zich beperkt tot het graf en het grafteken van de beeldhouwer. De commissie merkt echter op dat ook zijn tweede echtgenote, Mary-Therese Dommary, in hetzelfde graf werd bijgezet.
9. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monumenten van de begraafplaats en de vier kunstenaarsgraven. De commissie vraagt in het bijzonder voor alle vijf beschermingsdossiers:
- om een ruimere visie op het beschermen van funerair erfgoed op te nemen;
 - om de beheerdoelstellingen verder uit te werken.

Met betrekking tot de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco en van de Broeders van de Christelijke Scholen met het graf van architect Alfons Hoppenbrouwers in Dilbeek (Groot-Bijgaarden en Sint-Ulriks-Kapelle) vraagt de commissie bijkomend:

- de fotoregistratie aan te vullen met fotomateriaal van het onverharde pad;
- de beheerdoelstellingen en toelatingsplichten aan te vullen.

Met betrekking tot het graf van kunstschilder Jean Brusselmans in Dilbeek en het graf van beeldhouwer Oscar De Clerck in Zaventem (Sint-Stevens-Woluwe) vraagt de commissie bijkomend de artistieke erfgoedwaarde te onderzoeken.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter